

نصيحة الملوك

امام محمد غزالي

مصحح: عزيز الله عليزاده

سرشناسه : غزالی، محمد بن محمد، ۴۵۰-۵۰۵ ق.
 عنوان و نام پدیدآور : نصیحة الملوك / امام محمد غزالی؛
 مصحح عزیزالله علیزاده.
 مشخصات نشر : تهران: فردوس،
 مشخصات ظاهری : ۱۷۶ ص.
 شابک : 978-964-320-426-6
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.
 یادداشت : نمایه.
 موضوع : پادشاهی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴.
 موضوع : کشورداری -- متون قدیمی تا قرن ۱۴.
 موضوع : آموزش و پرورش شاهزادگان
 موضوع : اخلاق اسلامی، اخلاق اسلامی
 موضوع : نشر فارسی -- قرن ۵ ق.
 شناسه افزوده : علیزاده، عزیزالله، ۱۳۵۰- . مصحح.
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۸۸ ۶ ن ۳ غ / JC ۴۹
 رده‌بندی دیویی : ۳۲۰/۱
 شماره کتابشناسی ملی : ۱۹۲۰۳۹۱

انتشارات فردوس

خیابان دانشگاه - کوچه میترا - شماره ۷ تلفن: ۶۶۴۹۵۷۷۹-۶۶۴۱۸۸۳۹

نصیحة الملوك

امام محمد غزالی

مصحح: عزیزالله علیزاده

طرح روی جلد: زهرا یاسینیان

چاپ اول: تهران - ۱۳۸۹

چاپ: دیبا

۱۰۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۰-۴۲۶-۶ 978-964-320-426-6

آدرس وبسایت: WWW.ferdospub.com

۳۵۰۰ تومان

ابوحامد محمد غزالی ۶۱۰

بسم الله الرحمن الرحيم ۱۱-۴۲

۱۲	آغاز اصول اعتقاد که بیخ ایمانست	۲۷	حکایت ابوجعفر خلیفه
۱۴	اصل دوم در پاک‌ی حق تعالی	۳۰	اصل پنجم
۱۴	اصل سوم در قدرت و توانایی	۳۰	اصل ششم
۱۵	اصل چهارم در علم	۳۱	اصل هفتم
۱۵	اصل پنجم درخواست	۳۱	اصل هشتم
۱۵	اصل ششم در بینایی و شنوایی	۳۱	اصل نهم
۱۵	اصل هفتم در کلام	۳۲	اصل دهم
۱۶	اصل هشتم در کردار		پیدا کردن آن دو چشمه که آبشخور درخت
۱۶	اصل نهم ذکر آخرت	۳۲	ایمانست
۱۷	اصل دهم در فرستادگان وی تعالی		چشمه اول شناخت دنیا است که وی خود چیست و
۱۷	آغاز شاخ‌های درخت ایمان	۳۲	آدمی را به دنیا به چه کار آورده‌اند.
۱۸	اصل اول	۳۷	چشمه دوم شناخت نفس بازپسین است.
۲۱	حکایت رسول قیصر روم	۳۸	حکایت اول
۲۲	اصل دوم	۳۹	حکایت دوم
۲۳	حکایت هارون الرشید و فضیل عیاض	۴۰	حکایت سوم
۲۵	اصل سوم	۴۱	حکایت چهارم
۲۷	اصل چهارم	۴۱	حکایت پنجم

باب اول: در عدل و سیاست و سیرت ملوک و ذکر پادشاهان پیشین و تاریخ .. ۴۳-۹۴

۴۶	ذکر أنساب الملوك و سیرت و تواریخهم	۵۷	حکایت موسی
۵۴	حکایت بوعلی الیاس	۵۹	الدین و الملك توأمان
۵۵	حکایت نوشروان عادل	۶۰	حکایت نوشروان عادل
۵۶	حکایت صیاد بنی اسرائیلی	۶۱	حکایت پادشاه هندوستان و خراج

۷۶ حکایت نوشروان عادل و وقت بهار	۶۲ حکایت انوشروان عادل و پند یونان دستور ..
۷۶ حکایت نوشروان عادل و دختر زیرک	۶۲ حکایت نوشروان و مهمانی در باغ هزارکام ..
۷۸ حکایت عُمر بن عبدالعزیز و نامه به حسن بصری	۶۳ حکایت زید بن اسلم و همراهی با عمر
۷۹ حکایت یزدگرد بن شهریار و حاجب	۶۴ حکایت عمر و بیت المال
۸۰ حکایت خسرو پرویز و گریز	۶۵ حکایت عُمر بن عبدالعزیز و قحطی
۸۳ حکایت اسکندر و دزد	۶۶ حکایت عُمر بن عبدالعزیز و دختران
۸۳ حکایت گشتاسب و وزیر	۶۷ حکایت اسماعیل بن احمد
۸۴ حکایت عُمر و ثبث و خویش نزدیک	۶۷ حکایت اسماعیل سامانی
۸۵ حکایت اردشیر و بیداری	۶۸ حکایت نوشروان عادل
۸۶ حکایت یعقوب لیث و معتمد	۷۰ تفسیر
۸۸ حکایت مروان حمار و لشکر عظیم	۷۱ حکایت مرد حاجی و پیرزن بادیه نشین
۸۹ حکایت ملوک عجم و رسول	۷۲ حکایت حجاج بن یوسف
۸۹ حکایت اسکندر و رسول	۷۲ حکایت زیاد بن ابیه و ولایت عراق
۹۰ فصل	۷۴ فصل
۹۰ حکایت رسم مُلُوک عجم	۷۴ حکایت نوشروان عادل و عامل
۹۲ حکایت ابویوسف القاضی و مجلس حکم	۷۵ حکایت مأمون و ولایت چهار تن
	۷۵ حکایت سکندر و پند حکیمان

باب دوم: در سیاست وزارت و سیرت وزیران ۹۵-۱۰۰

۹۷ حکایت عجیب

باب سوم: اندر ذکر دبیران و هنرمندی ایشان ۱۰۱-۱۰۶

۱۰۴ حکایت شاهنشاه و ده وزیر	۱۰۳ حکایت عُمر و عامل
---	-----------------------------------

باب چهارم: اندر همت ملوک و بلند همتی ۱۰۷-۱۱۸

۱۰۹ حکایت عُمارة بن خفزه و مرد ستم رسیده .	۱۰۸ حکایت بوذوانیق
۱۱۰ حکایت جعفر بن موسی الهادی و کنیزک ...	۱۰۹ حکایت فیلک هرمز شاپور و وزیرش

۱۱۴	ابن مالک الخُزاعی	۱۱۱	حکایت سعید بن سلم الباهلی و تنگ حالی .
۱۱۶	حکایت دو مولی	۱۱۲	حکایت نوشروان عادل و ندیم
۱۱۷	حکایت عبدالعزیز بن مروان	۱۱۲	حکایت منصور و یحیی برمکی
			حکایت دشمنی یحیی بن خالد آبرمکی و عبدالله

۱۱۹-۱۳۰	باب پنجم: در حکمتِ حکیمان و ذکرِ حکمت
	حکایت بُزْجَمهر و جواب مسأله ۱۲۲

۱۳۱-۱۳۸	باب ششم: شرفِ خِرَد و خِرَد مُندان
۱۳۴	حکایت مأمون و مرد غریب ۱۳۳
۱۳۸	حکایت ابوجعفر و دوست قدیمی ۱۳۴
	حکایت منصور بُودوانیق و مردی از شام .. ۱۳۴

۱۳۹-۱۵۲	باب هفتم: اندر صفتِ زنان و خیر و شرِّ ایشان
۱۴۶	حکایت نوح بن مریم و غلام پارسا ۱۴۰
۱۴۶	حکایت عبدالله بن المِیازک و مهمان‌نوازی ۱۴۱
۱۴۷	حکایت حسنِ بصری و رابعه عدوی ۱۴۲
۱۴۸	حکایت سقا و زرگر ۱۴۴
۱۴۸	حکایت فاطمه عَلَیْهَا سَلامُ الله ۱۴۴
۱۵۰	حکایت خسرو پرویز و صیاد ۱۴۵
۱۵۱	فصل ۱۴۵

۱۵۳-۱۷۶	ضمائم
۱۵۴-۱۵۹	فهرست اعلام: اسامی اشخاص، فِرَق، اماکن جغرافیایی و کتاب‌ها
۱۶۰-۱۶۹	لغت‌نامه
۱۷۰-۱۷۶	سؤالات هفده سال کنکور کارشناسی ارشد

به نام خدا

ابوحامد محمد غزالی

محمد پسر محمد نوه محمد نتیجه احمد طوسی مکنی به ابوحامد و ملقب به حجة الاسلام شکاک در ۴۵۰ قمری در طابریان طوس مشهد متولد شد. پیشه پدر متعبدش بافندگی بود و لقب غزالی (ریشان یا ف) بدین سبب بدو نسبت داده شد. پدرشان در کودکی او و برادرش احمد (متوفای ۵۲۰) مُرد و آن دو از ۴۵۷ قمری برای گذران امور و ادامه تحصیل، زندگی را از طریق دریافت شهریه از حوزه علمیه و همچنین از ۴۶۳ قمری تحت حمایت ابوحامد احمد بن محمد رادکانی می‌گذرانند. از اینرو مقدمات علوم دینی را نزد او در طوس و سپس در جوار زین الدین بن حسن بن محمد بن احمد حسینی - امام ابونصر اسماعیلی جرجانی (۵۳۱-۴۳۴) - در گرگان آموختند. محمد پس از مدتی تحصیل در طوس، در ۴۷۰ قمری به نیشابور رفت و در خدمت امام الحرمین ابوالعالی ضیاءالدین عبدالملک ابن عبدالله بن یوسف جوینی (متوفای ۴۷۸) به تحصیل پرداخت. وی تا ۲۸ سالگی در طوس، گرگان و نیشابور به فراگیری علوم مشغول بود. در فلسفه، منطق، جدل، فقه، حکمت، کلام، اختلاف مذاهب و تصوف مهارت یافت. در فقه به مذهب شافعی و در اصول دین به مذهب اشعری گرایش داشت. بعد از آن در مُعَسَّکَر خدمت خواجه نظام‌الملک طوسی (۴۸۵-۴۰۸) و وزیر حکام سلسله سلجوقیان (۵۵۲-۴۲۹) رفت و در نتیجه مناظره‌ای که در مجلس این وزیر ترتیب داده شده بود فضیلت و مقامش را آشکار ساخت. در ۳۴ سالگی در جمادی‌الاول ۴۸۴ قمری سرپرستی و تدریس نظامیه بغداد توسط خواجه بدو واگذار شد. وی تاراجب ۴۸۸ قمری بدین شغل اشتغال داشت تا آنکه بواسطه تحولی روحی منصب مُدَرِّسی نظامیه بغداد را در ذی‌القعدة همان سال به برادرش احمد واگذار کرد و به عنوان سفر حج از بغداد خارج و رهسپار شام، بیت المقدس و مکه شد. غزالی در طی این سفر عرفانی کتاب احیاء العلوم را تألیف و تدوین نمود. در ۴۹۸ قمری به طوس بازگشت. در ذی‌القعدة ۴۹۹ بنابه درخواست سلطان سنجر سلجوقی (۵۵۲-۴۷۹) و وزیرش فخرالملک بن خواجه نظام‌الملک (مقتول ۵۰۰) در نظامیه نیشابور به تدریس پرداخت، ولی سال بعد به طوس بازگشت و با ایجاد خانقاهی در آنجا به ارشاد

خلق مشغول گردید. سیره غزالی در اخلاق، با بزرگان متصوفه موافق و طریقه تعلیمی او، ترکیبی از فلسفه و دین بود. وی از مخالفان فلسفه، فِرَق اسمعیلیه و باطنیه بود و مقاصد الفلسفه را برای آگاهی مردم از دانایی خود به فلسفه، نگاشت، و بعد از آن در رد اقوال حکما، تهافت الفلاسفه را به رشته تحریر کشید. مقاله ها و گفتار او در نتیجه سفرها و سیر و سلوک، چاشنی عرفانی پیدا کرد. وی در واقع بنیانگذار مکتبی تازه و روشی نوین در جمع ما بین شریعت، فلسفه و عرفان شد و به همین دلیل مورد تکفیر متعصبان خراسان قرار گرفت.

برخی از مهم ترین ویژگی سبکی آثار او عبارتند از: ایجاز؛ استفاده از آیات، اخبار و استدلال به آنها؛ عدم استفاده از کلمات دشوار عربی یا امثال و اشعار عرب، جز در موارد ضرورت؛ کلامی روان به همراه نثری، گیرا، پخته، ساده و روان. غزالی در ۵۵ سالگی، دوشنبه ۱۴ جمادی الآخر ۵۰۵ قمری در طابریان طوس مُرد. جسمش را در هماغجا به خاک سپردند.

آثار او عبارتند از:

۱- نصیحة الملوك کتابی است با موضوع حکمت عملی بر مبنای دین در هدایت و راهنمایی پادشاهان، وزیران درباریان که غزالی آن را در حدود ۵۰۳ به سلطان سنجر سلجوق (۵۵۲-۴۷۹) تقدیم کرده است. این کتاب به زبان های ترکی و عربی نیز ترجمه شده است. قسمتی از آن را حکیم سنایی غزنوی (۵۲۵-۴۷۳) در حذیقة الحقیقة و شریعة الطریقة به نظم درآورده است.

۲- کیمیای سعادت خلاصه ای است از کتاب احیاء العلوم وی با موضوع اخلاق و عرفان که آن را بعد از بازگشت از سفر ۱۰ ساله خود به بغداد در بین سال های ۵۰۰-۴۹۰ یا ۵۰۵-۴۹۲ نوشت.

۳- فضائل الانام من رسائل حجة الاسلام، نمونه ای از رسایل اخوانی و دیوانی، مجموعه مکاتبات غزالی است که در نیمه دوم قرن پنجم یعنی بعد از وفات وی توسط یکی از نزدیکان گردآوری و نگاشته شده است.

۴- المنقذ من الضلال که در آن شرح سیر معنوی و روحانی خود و پرهیز از تقلید را بیان می کند.

اجوبة الغزالية فی المسائل الاخریة مشهور به المصنوع الصغیر (در دین)، احیاء علوم الدین، اساس القیاس، اسرار الکائنات (الحکمة فی مخلوقات الله)، اسرار علم الدین (در

اخبار)، اسرار معاملات الدين، الاجوبة المسكته، الادب في الدين، الاربعين في اصول الدين (در كلام)، الاقتصاد في الاعتقاد البسيط (در كلام)، الاملاء على مشكل الاحياء، البسيط في الفروع (در فقه)، التعليقة في فروع المذهب، الجام العوام عن علم الكلام، الدرج المرقوم بالجداول، الدررة الفاخرة في كشف علوم الآخرة (در اخبار)، الرسالة القدسيه في قواعد العقليه (در اخبار)، الرسالة اللدنيه، الرسالة الوعظيه، الاستدراج، القانون الكلي في التأويل، القسطاس المستقيم (در اخبار)، القواعد العشره، الكشف و التبيين، المبادئ و الغايات (در علوم متفرقه)، المتخل في علم الجدل، المستصفي من اصول الفقه، المستصفي من علم الاصول، المستظهرى في الرد على الباطنيه، المضمون الكبير (در دين)، المضمون به على اهله (در كلام)، المضمون به على غير اهله، المعارف العقلية و لباب الحكمة الالهية، المقصد الاسنى في شرح اسماء الله الحسنى (در اخبار)، المنخول في الاصول، الوجيز في الفقه، الوسيط (در فقه)، ايها الوالد، بداية الهداية (در كلام)، تحصيل المآخذ في علم الخلاف، تفسير ياقوت التأويل، تهافت الفلاسفه (در فلسفه)، تهذيب الاصول، جواب الغزالي عن دعوة مؤيد الملك له، جواب المسائل الاربع ابي حامد الغزالي، جواب مسايل سئل عنها في نصوص اشكلت على المسائل، جواب مفصل الخلاف، جواهر القرآن (در تفسير)، حجة الحق، حقيقه القولين، حقيقه القرآن، خلاصه المختصر و نقاوة المعتصر (در فقه)، رسالة الاقطاب، رسالة الطير، رسالة الى ابي الفتح احمد بن سلامة، رسالة الى بعض اهل عصره، رسالة في رجوع اسماء الله الى ذات واحدة على رأى المستعزيه و الفلاسفه، روحانية الغزالي، روضة الطالبين، زاد الآخرة (در اخلاق)، سر العالمين و كشف ما في الدارين (سر المكنون)، شفاء العليل في القياس و التعليل (در اصول)، عجائب المخلوقات، عقيدة اهل السنة، غاية الغور في دراية الدور، غور الدور في المسئلة السريجية، فتاوى الغزالي، فتوى (في شأن يزيد)، فرزندانامه (نصیحت نامه)، فضائح الاباحيه، فضائح الباطنيه، فيصل التفرقه بين الاسلام و الزندقه (در كلام)، قواعد العقايد (در اخلاق)، قواصم الباطنية، كتاب في مسئلة كل مجتهد مصيب، كتب في السحر و الخواص الكيمياء، لباب النظر، مآخذ الخلاف (در اصول)، محك النظر، مسكوة الانوار، مشكوة الانوار (در علوم متفرقه)، معراج السالكين، معيار العقول، معيار العلم في فن المنطق، مقاصد الفلاسفه (در اصول)، مكاتيب، منهاج العابدين الى جنة رب العالمين (در اخلاق)، مواهم الباطنيه، منهاج العارفين، ميزان العمل (در اخبار).

بعد از تصحیح و نشر آثاری چون «تاریخ جهانگشای جوینی»، «قابوس نامه امیر عنصرالمعالی کیکاوس»، «سیاست نامه خواجه نظام الملک طوسی»، «کیمیای سعادت امام محمد غزالی»، «اخلاق ناصری خواجه نصیرالدین طوسی»، «مرصاد العباد نجم الدین ابوبکر عبدالله رازی»، «تاریخ بیهقی»، «منطق الطیر عطار نیشابوری»، «مخزن الاسرار نظامی گنجوی»، «مرزبان نامه سعدالدین وراوینی»، «حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه سنایی غزنوی»، «چهار مقاله نظامی عروضی سمرقندی»، «بوستان سعدی شیرازی»، «گلستان سعدی شیرازی»، «قصاید و غزلیات سعدی شیرازی»، «کلیات سعدی شیرازی»، «سفرنامه ناصر خسرو قبادیانی»، «دیوان اشعار ناصر خسرو قبادیانی»، «تاریخ بلعمی»، «اساس الاقتباس خواجه نصیرالدین طوسی» بجا بود تا «نصیحه الملوك امام محمد غزالی» نیز به این مجموعه نفیس اضافه شود.

در چاپ حاضر، نه تنها در متن کتاب «نصیحه الملوك» کاهشی صورت نگرفته بلکه پنج مورد ذیل نیز بدان اضافه گردیده است:

- ۱- ترجمه آیات قرآن، احادیث و جملات و عبارات عربی در ۶۸ پاورقی؛
 - ۲- نگارش زندگینامه ۱۳۰ شخصیت سیاسی و مذهبی ایران و اسلام در پاورقی؛
 - ۳- فهرست اعلام شامل اسامی اشخاص، فِرَق، اماکن جغرافیایی و کتاب‌ها؛
 - ۴ - لغت نامه‌ای شامل معنای ۴۲۸ واژه و عبارت مشکل؛
 - ۵- سؤالات هفده سال کنکور کارشناسی ارشد (دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی) همراه با پاسخ، آدرس منبع و توضیح.
- در پایان از همه کسانی که برای چاپ کتاب حاضر دست طلب یاریم را فشردند، سپاسگزاری می‌شود. در همین راستا از جناب آقای یاسینیان مدیر محترم نشر فردوس که امکانات چاپ و نشر این اثر ارزشمند را فراهم نمودند و همچنین از خانم زهرا محسنی که امور رایانه‌ای این اثر ارزشمند را متقبل شدند و به دقت انجام دادند، متشکرم. دست‌مریزاد.

زمستان سرد ۱۳۸۸

آستانه اشرفیه گیلان

عزیزالله علیزاده